

Калабська Юлія Валеріївна,
*учениця 10 класу Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради*

Омельчак Тетяна Анатоліївна
*Методист, вчителька історії Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради*

ЄВРЕЙСЬКА СПАДЩИНА ОСТРОГА: ВІД ІСТОРИЧНИХ РУЇН ДО ВІДРОДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ

Острог є одним із найдавніших міст Волині, історія якого формувалася в умовах багатокультурного середовища. У різні історичні періоди тут співіснували українська, польська, єврейська, татарська та інші громади, які залишили помітний слід у культурному, архітектурному та духовному житті міста. Особливе місце в історії Острога посідає єврейська громада, яка протягом століть відігравала важливу роль у розвитку торгівлі, ремесел, освіти та громадського життя. Сьогодні збереження єврейської спадщини є важливим складником формування історичної пам'яті та полікультурної ідентичності міста.

Єврейська громада Острога належить до найдавніших на Волині та має багатовікову історію. Її становлення пов'язують із пізнім середньовіччям, а активний розвиток розпочався за підтримки князів Острозьких. Найбільшого розквіту громада досягла у XVI–XVII століттях, коли до міста прибували євреї з різних країн Європи, займаючись торгівлею, ремеслами та підприємництвом. Це сприяло економічному розвитку Острога та формуванню його багатонаціонального середовища [6].

Острог був важливим духовним центром єврейства Волині. На початку XVII століття головний рабин Острога мав значний авторитет і впливав на релігійне життя євреїв усього регіону. У місті діяли школа та відомі єшиви, які приваблювали учнів із різних земель. Протягом століть єврейське населення становило від 30 до 70 % мешканців міста

та околиць, що свідчить про значний внесок громади у розвиток Острога. Так, єврейська громада міста на становила 10 500 осіб на 1939 р. (62% від загальної кількості населення) [6].

Трагічним етапом в історії громади став Голокост 1941–1942 років. Унаслідок масових розстрілів було знищено практично все єврейського населення міста (11 тис. осіб), а багатовікова традиція існування громади фактично перервалася [5]. Місцями масових страт стали ліси поблизу Красноставу та території неподалік Нетішина. Після Другої світової війни значна частина єврейської матеріальної спадщини занепала або була знищена радянською владою [2].

Одним із найважливіших символів єврейської спадщини Острога є Велика синагога Махарша, яка існувала ще з XVI століття та була однією з найбільших на Волині. Вона виконувала не лише релігійну, а й освітню та громадську функцію. У радянський період приміщення використовували як склад, що призвело до руйнування пам'ятки. У XXI столітті розпочалися роботи з її реставрації завдяки ініціативі Григорія Аршинова, однак через сучасні воєнні події процес був частково призупинений. Попри це, синагога залишається важливим символом духовної та культурної спадщини єврейської громади Острога [7].

Важливим об'єктом дослідження стало Нове єврейське кладовище. У радянський період його було знищено, а надгробки використовували для господарських потреб. Лише у 2017 році завдяки ініціативі Григорій Аршинова та науковців Острозької академії вдалося довести історичну цінність цього місця й розпочати процес його відновлення [1]. Значну кількість мацев було повернуто та встановлено на місцях поховань. Особливе значення має могила Самуеля Махарші – відомого рабина та ректора ешиви, який працював в Острозі й вважається серед євреїв «цадиком», тобто святим. Саме тому до Острога й сьогодні приїжджають паломники з різних країн світу, щоб вшанувати його пам'ять [3; 4].

Важливим джерелом дослідження стало інтерв'ю з головою єврейської громади Острога Марією Олександрівною Федорчук (Фефер), яка протягом багатьох років займається збереженням

єврейської культурної спадщини міста. Під час бесіди вона наголосила, що в Острозі досі існують об'єкти єврейської історії, які не мають належного меморіального позначення. Зокрема, будівля на вулиці Татарській, 92, де нині функціонує територіальний центр соціального обслуговування, у минулому була єврейською лікарнею. Вона діяла понад 70 років і надавала медичну допомогу всім мешканцям міста незалежно від їхнього соціального статусу чи віросповідання [4].

У ході інтерв'ю Марія Федорчук розповіла і про представників українського населення Острожчини, які під час Другої світової війни рятували євреїв від нацистського переслідування. Серед них – Клавдія Рудюк, Федір Кондратюк, Ніна Садовнік, Софія Ніколайчук, Степан Макаревич, родина Павлюків та інші. Їхні імена викарбувані на стіні музею Голокосту в Ізраїлі, а самі вони удостоєні звання «Праведники народів світу». Деякі родини переховували євреїв протягом усієї війни, ризикуючи власним життям та життям своїх близьких [4].

За словами Марії Федорчук, сучасна громада Острога позитивно ставиться до збереження єврейської спадщини. Вона відзначила підтримку місцевої влади у проведенні меморіальних заходів, впорядкуванні місць масових розстрілів та догляді за єврейським кладовищем. Щороку в Красноставі проводяться пам'ятні мітинги, до організації яких долучаються органи місцевого самоврядування, відділ культури та комунальні служби міста. Це свідчить про поступове усвідомлення цінності полікультурного минулого Острога та необхідності його збереження для майбутніх поколінь [4].

Результати соціологічного опитування серед учнів 9-11 класів острозьких ліцеїв засвідчили достатньо високий рівень обізнаності молоді щодо полікультурного минулого Острога. Більшість респондентів підтримують ідею збереження єврейських пам'яток та вважають відновлення синагоги і кладовища важливою справою для всієї громади міста (85%). Значна частина здобувачів освіти (80% опитаних) готова долучитися до волонтерської діяльності та меморіальних заходів. Це свідчить про формування у молодого

покоління відповідального ставлення до культурної спадщини та історичної пам'яті.

Отже, єврейська спадщина Острога є важливою складовою культурного простору міста та невід'ємною частиною його історії. Попри трагічні події ХХ століття та тривалий період занепаду, сьогодні відбувається поступове відродження пам'яті про єврейську громаду через реставрацію пам'яток, дослідницьку діяльність, інтерв'ювання очевидців і просвітницькі ініціативи. Сучасний Острог поступово повертає єврейську сторінку своєї історії, перетворюючи пам'ятки та меморіальні місця на важливу складову культурної спадщини міста та простір міжкультурного діалогу.

Література

1. Голодюк Н. Депутати обласної ради повернули Єврейському цвинтарю статус кладовища. Район. Острог. 8.06.2017. URL: <https://ostrog.rayon.in.ua/news/32228-deputati-oblasnoyi-radi-povernuli-evreiskomu-tsvintariu-status-kladovishcha> (дата звернення: 9.04.2026).
2. Данилюк М. Трагедія острозьких євреїв у роки нацистської окупації. Державний історико-культурний заповідник міста Острога. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/tragediya-ostrozkyh-yevreyiv-u-roky-natsystskoyi-okupatsiyi/> (дата звернення: 9.04.2026).
3. Єврейське кладовище на території Острога – найдавніше в Україні. Район. Острог. 13.08.2017. URL: <https://ostrog.rayon.in.ua/topics/381826-evreiske-kladovishche-na-teritoriyi-ostroga-odne-z-naidavnishih-v-ukrayini> (дата звернення: 9.04.2026).
4. Записано інтерв'ю 13 квітня 2026 р. від Федорчук Марії Олександрівни, 1949 р. н., жительки м. Острог.
5. Козловська Л. Голокост – трагедія, що об'єднала народи. Державний історико-культурний заповідник міста Острога. 24.01.2024. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/golokost-tragediya-shho-ob-yednala-narody/> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Острог-путівник. Брама Grodzka- Teatr NN. URL: <https://shtetlroutes.eu/uk/ostrog-putvnik/> (дата звернення: 9.04.2026).

7. Синагога в Острозі. Відновлення руїни. Ukraïner. 13.07.2019.
URL: <https://www.ukraïner.net/synagoga-ostrog/> (дата звернення:
10.04.2026).

Левдер Андрій Іванович,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри історії, теорії держави і права та філософії ПВНЗ
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука», м. Рівне*

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВЦЯ МИКОЛИ АНДРІЙОВИЧА МАРКЕВИЧА

Микола Андрійович Маркевич народився 7 лютого 1804 року у с. Дунаєць Глухівського повіту Чернігівської губернії (тепер Глухівського району Сумської області) у небагатій дворянській сім'ї, яка походила з давнього козацько-старшинського роду Марковичів-Маркевичів. Його дитинство пройшло у Сокиринцях, Рудівці й Турівці. У 4 роки він уже вмів читати й писати українською, російською, німецькою та французькою мовами. Здобув освіту у приватному пансіоні у с. Лапинці Прилуцького повіту 1814-1817 рр. та Санкт-Петербурзькому благородному пансіоні Головного педагогічного інституту 1817-1820 рр.. Під час навчання в пансіоні здобув музичну освіту.

З 1820 р. служив в армії, де познайомився з майбутніми діячами декабристського руху С. Волконським, В. Кюхельбекером, П. Пестелем, К. Рилєєвим. Спілкувався з відомим літературними діячами: Є. Гребінкою, Г. Квіткою-Основ'яненком, Є. Баратинським, А. Дельвігом, О. Пушкіним. Ці знайомства надихнули М. Маркевича до написання перших поезій, виконаних у дусі канонів класицизму, а також перекладів романтичних поезій Дж.-Г. Байрона та Ф. Шиллера. Перший вірш М. Маркевича був опублікований 1820 року В.